

О. П. Шевчуккандидат психологічних наук,
викладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик
Луцький педагогічний коледж

ЗВ'ЯЗОК ВІДМІННОСТЕЙ В ОЧІКУВАННЯХ ЩОДО РОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ В СІМ'Ї І СТУПЕНЯ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ

У статті представлено комплексний підхід до дослідження рольових очікувань партнерів по шлюбу, рівня узгодженості сімейних цінностей, рольової відповідності подружжя, конфліктності в різних сферах сімейно-рольової взаємодії. Проведений теоретико-методологічний аналіз конструкту «очікування». Згідно з психологічним словником очікування – це система вимог відносно норм виконання індивідом соціальних ролей. Експектації є різновидом соціальних санкцій, що упорядковують систему стосунків і взаємодій у групі. На відміну від офіційних розпоряджень, посадових інструкцій і інших регуляторів поведінки в групі, експектації мають неформалізований і не завжди усвідомлюваний характер. Дві основні сторони очікувань – це право чекати від оточуючих поведінки, відповідної їх рольовій позиції, і обов'язок поводитися відповідно очікуванням інших людей. Висвітлено головні структурні елементи задоволеності шлюбом.

Проведено емпіричне дослідження рівня задоволеності шлюбом та встановлено показники рольових очікувань за допомогою авторської опитувальної методики на визначення очікувань щодо протилежної статі. Діагностика рівня задоволеності шлюбом свідчить про високу репрезентативність вибірки, оскільки отримані дані є різної величини. Здійснено статистичну обробку отриманих даних і перевірено їх значущість. У процесі емпіричного дослідження було встановлено, що рівень задоволеності шлюбом має значущий зв'язок з відмінностями в очікуваннях. Це проявляється в тому, що високі показники відмінностей в очікуваннях можуть призводити до незадоволеності шлюбом, і навпаки, високе співпадіння в очікуваннях зустрічається в парах, які задоволені своїм шлюбом. Виокремлено, що найбільш імовірними сферами, які призводять до незадоволеності шлюбом внаслідок значних відмінностей в очікуваннях є: емоційна психотерапевтична функція, що проявляється в орієнтації партнера на взяття ролі емоційного лідера сім'ї в питаннях стабілізації і гармонізації психологічного клімату, надання моральної й емоційної підтримки; виховання дітей, що окреслює установку партнера по шлюбу на активну позицію у навчанні і соціалізації дітей; матеріальне забезпечення сім'ї достатнім для неї рівнем матеріального добробуту; організація розваг; розподіл обов'язків.

Ключові слова: очікування, задоволеність шлюбом, рольова поведінка, сім'я, кореляційний аналіз, експектації.

Постановка проблеми. Сім'я є одним із головних соціальних інститутів, де формуються очікування стосовно особливостей власної ролі і партнера по шлюбу. Деструктивні зміни в шлюбній взаємодії внаслідок відмінностей в очікуваннях проявляються у збільшенні кількості розлучень, сімейному насиллі, як фізичного, так і психологічного плану, зменшенні народжуваності і дисгармонійному розвитку дітей у середовищі сімейних конфліктів. Перераховані фактори викликають занепокоєння і активізують діяльність психологів для подолання причин незадоволеності шлюбом, головною з яких є відмінності в очікуваннях. Діагностика і завчасне інформування про особливості очікувань до партнера дає змогу не лише налагодити внутрішньо-сімейну взаємодію, а й попередити можливі негативні наслідки їх відмінностей і усунути подружні суперечки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сімейна проблематика досить широко представлена як у соціологічних (С.І. Голод [3], В.І. Зацепін

[5], М.С. Мацьківський [7] і інші), так і психологічних (Ю.Е. Альошина [1], Т.В. Бутенко, Т.В. Говорун, С.В. Дворяк, Є.Г. Ейдемилер [4], З.М. Кисарчук, Г.С. Кочарян [6] та інші) роботах. Психологічні дослідження здебільшого проводились у соціально-психологічному ключі, пов'язаному з вивченням сімейних очікувань, психологічної готовності до шлюбу, внутрішньо сімейних ролей (А.Н. Волкова, М.М. Обозов [8] та інші).

Увага сучасної соціально-психологічної теорії закономірно посилюється до дослідження суб'єктивної реальності людини. Важливе місце в цих дослідженнях займають соціально-психологічні очікування, які володіють інтеграційним та регулятивним впливом у міжособистісній взаємодії.

Соціально-психологічним очікуванням, експектаціям приділялася увага в контексті теорій ролей (Г. Блумер, П.П. Горностай, Е. Гоффман [10], М. Кун, Дж. Мід), соціального научіння (А. Бандура [2], О.А. Коновалова, Дж. Роттер [11]), групових норм (Р. Дарендорф, Дж. Джібс,

Т. Парсонс, Т. Шибутані), соціалізації (Т. Парсонс, Т. Шибутані), функціонування груп та міжособистісного сприймання (Дж. Бергі, М.Л. Гомелаурі, Г.Д. Долинський, О.О. Єршов, Е.Н. Лінчевський, Дж. Хетфілд, Р. Хьюсман).

Мета дослідження полягає в теоретичному та емпіричному вивченні зв'язку відмінностей в очікуваннях щодо протилежної статі і задоволеності шлюбом.

Виклад основного матеріалу. Вибірку емпіричного дослідження склали тридцять подружніх пар з різним стажем шлюбу від 7 місяців до 25 років. Всі сім'ї, окрім 4-х, мають дітей у віці від 3-х місяців до 25 років. Дванадцять сімей з 2 дітьми і чотирнадцять сімей мають одну дитину. Середній вік дітей 11 років. Вік наймолодшого подружжя складає 21 рік. Середній вік чоловіків – 35 років, жінок – 34 роки. Різниця у віці у більшості пар складає від 1 до 5 років. Найбільша різниця у віці подружжя – 7 років (1 пара).

Емпірична частина дослідження полягає у встановленні зв'язку між задоволеністю шлюбом і відмінностями в очікуваннях щодо протилежної статі за допомогою використання таких психодіагностичних методів: для визначення ступеня задоволеності шлюбом опитувальник «Задоволеність шлюбом» (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко) і тест на задоволеність шлюбом для визначення відмінності в очікуваннях; опитувальник «Рольові очікування й домагання у шлюбі» (О. Волкова, Г. Трапезникова), опитувальник «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман, Є.М. Дубовська) [2; 10] і розроблена авторська опитувальна методика на визначення очікувань щодо протилежної статі.

Для того щоб знайти зв'язок між відмінностями в очікуваннях стосовно рольової поведінки і рівнем задоволеності шлюбом, ми використали коефіцієнт кореляції Пірсона. Ми підсумували загальний рівень задоволеності шлюбом за двома методиками (дали показник чоловіка і дружини) і підраховували загальні відмінності в очікуваннях стосовно рольової поведінки і по кожній шкалі окремо.

Спершу проаналізуємо зв'язок рівня задоволеності шлюбом за методикою В. Століна, Т. Романової, Г. Бутенка з іншими методиками на визначення відмінностей в очікуваннях, а саме опитувальник «Рольові очікування й домагання у шлюбі» (О. Волкова, Г. Трапезникова), опитувальник «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман, Є.М. Дубовська) і розроблену нами опитувальну методику. Кореляційний зв'язок між задоволеністю шлюбом і опитувальником «Рольові очікування й домагання у шлюбі» (О. Волкова, Г. Трапезникова) представлений у таблиці 1.

Таблиця 1

Кореляційний зв'язок між задоволеністю шлюбом за методикою В. Століна, Т. Романової, Г. Бутенка і опитувальником «Рольові очікування й домагання у шлюбі» (О. Волкова, Г. Трапезникова)

Параметри методики	Коефіцієнт кореляції
Інтимно-сексуальна	-0,5091
Ідентифікація з партнером	-0,6544
Господарсько-побутова	-0,7369
Батьківсько-виховна	-0,6862
Соціальна активність	-0,6131
Емоційно-психотерапевтична	-0,6188
Зовнішня привабливість	-0,6003
Загальний показник	-0,8393

Для чисельності задіяної вибірки значимими є показники, які перевищують $r_{xy}=0,349$. Усі отримані показники знаходяться за межами цієї цифри, що свідчить про значущий зв'язок рівня задоволеності шлюбом і відмінностей в очікуваннях щодо рольової поведінки в сім'ї. Оскільки ми отримали показники з від'ємним значенням, то це свідчить про негативний взаємозв'язок: низькі показники одного параметру відповідають високим показникам іншого, що є характерним для використаних тестів: висока задоволеність шлюбом веде до низьких відмінностей в очікуваннях, а низька задоволеність шлюбом веде до високих відмінностей в очікуваннях.

Аналіз зв'язку рівня задоволеності шлюбом за методикою В. Століна, Т. Романової, Г. Бутенка з опитувальником «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман, Є.М. Дубовська) дав змогу отримати результати, представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Кореляційний зв'язок між задоволеністю шлюбом за методикою В. Століна, Т. Романової, Г. Бутенка й опитувальником «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман, Є.М. Дубовська)

Параметри методики	Коефіцієнт кореляції
Виховання дітей	-0,5518
Психотерапевтична	-0,4465
Матеріальне забезпечення	-0,0856
Організація розваг	-0,6142
Господар-господиня	-0,1549
Сексуальний партнер	-0,2487
Сімейна субкультура	-0,4957
Загальний показник	-0,6884

Отримані дані свідчать про значущий зв'язок за такими параметрами: виховання дітей ($r_{xy}=-0,551$), психотерапевтична роль ($r_{xy}= - 0,446$), організація розваг ($r_{xy}= - 0,614$), сімейна субкультура ($r_{xy}= - 0,495$). Це свідчить, що відмінності

саме в цих сферах подружнього життя несуть у собі імовірність незадоволеності шлюбом. Загальний показник кореляції є значущим ($r_{xy} = -0,688$).

Отримані дані за методикою В. Століна, Т. Романової, Г. Бутенка і розробленої нами опитувальної методики на знаходження відмінностей в очікуваннях представлені в таблиці 3.

Таблиця 3
Кореляційний зв'язок між задоволеністю шлюбом за методикою В. Століна, Т. Романової, Г. Бутенка і опитувальною методикою на знаходження відмінностей в очікуваннях

Параметри методики	Коефіцієнт кореляції
Господарювання по дому	-0,4605
Виховання дітей	-0,3056
Обов'язки	-0,5169
Емоційний комфорт	-0,5909
Загальний показник	-0,6751

Результати свідчать про значущий взаємозв'язок за усіма параметрами методики. Загальний коефіцієнт кореляції ($r_{xy} = -0,675$) вказує, що існує тісний взаємозв'язок між задоволеністю шлюбом і параметрами цієї методики.

Отже, найбільш значущі показники взаємозв'язку виявлені між рівнем задоволеності шлюбом і опитувальником «Рольові очікування й домагання у шлюбі» (О. Волкова, Г. Трапезникова), оскільки в цій методиці за усіма параметрами встановлений високий показник кореляції. Загальний показник становить $r_{xy} = 0,839$, при тому, що значущим показник вважається у разі перетину межі $r_{xy} = 0,361$.

Аналіз коефіцієнту кореляції, отриманий між тестом на задоволеність шлюбом Р.П. Федоренко і опитувальником «Рольові очікування й домагання у шлюбі» (О. Волкова, Г. Трапезникова), представлений у таблиці 4.

Таблиця 4
Кореляційний зв'язок між задоволеністю шлюбом за методикою Р. П. Федоренко і опитувальником «Рольові очікування й домагання у шлюбі» (О. Волкова, Г. Трапезникова)

Параметри методики	Коефіцієнт кореляції
Інтимно-сексуальна	-0,4753
Ідентифікація з партнером	-0,577
Господарсько-побутова	-0,6486
Батьківсько-виховна	-0,5573
Соціальна активність	-0,5573
Емоційно-психотерапевтична	-0,5587
Зовнішня привабливість	-0,6198
Загальний показник	-0,7781

Для чисельності використовуваної вибірки значимими є показники, які перевищують

$r_{xy} = 0,349$. Усі отримані показники знаходяться за межами цієї цифри, що говорить про значущий зв'язок рівня задоволеності шлюбом і відмінностей в очікуваннях щодо рольової поведінки в сім'ї. Отримані дані свідчать, що низькі показники задоволеності шлюбом ведуть до високих відмінностей в очікуваннях за усіма параметрами методики. Загальний показник кореляції свідчить про високу достовірність кореляційного зв'язку ($r_{xy} = -0,778$).

Аналіз зв'язку рівня задоволеністю шлюбом за тестом Р.П. Федоренко з опитувальником «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман, Є.М. Дубовська) представлені в таблиці 5.

Таблиця 5
Кореляційний зв'язок між задоволеністю шлюбом за тестом Р.П. Федоренко і опитувальником «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман, Є.М. Дубовська)

Параметри методики	Коефіцієнт кореляції
Виховання дітей	-0,5158
Психотерапевтична	-0,4321
Матеріальне забезпечення	-0,0668
Організація розваг	-0,5475
Господар-господиня	-0,2327
Сексуальний партнер	-0,2701
Сімейна субкультура	-0,4162
Загальний показник	-0,6495

Отримані дані свідчать про значущий зв'язок за такими параметрами: виховання дітей ($r_{xy} = -0,515$), психотерапевтична роль ($r_{xy} = -0,432$), організація розваг ($r_{xy} = -0,547$), сімейна субкультура ($r_{xy} = -0,416$). Це свідчить, що відмінності саме в цих сферах подружнього життя несуть у собі загрозу незадоволеності шлюбом. Про незначущість можна говорити стосовно рольових очікувань у разі матеріального забезпечення ($r_{xy} = -0,066$), господар-господиня ($r_{xy} = -0,232$) і сексуального партнера ($r_{xy} = -0,270$). Загальний показник кореляції є значущим ($r_{xy} = -0,649$).

Отримані дані за тестом Р.П. Федоренко і авторської опитувальної методики на знаходження відмінностей в очікуваннях представлені в таблиці 6.

Таблиця 6
Кореляційний зв'язок між задоволеністю шлюбом за методикою В. Століна, Т. Романової, Г. Бутенка і авторської методики на знаходження відмінностей в очікуваннях

Параметри методики	Коефіцієнт кореляції
Господарювання по дому	-0,3914
Виховання дітей	-0,1945
Обов'язки	-0,4598
Емоційний комфорт	-0,5894
Загальний показник	-0,5855

Результати свідчать про значущий взаємозв'язок за усіма параметрами методики, окрім сфери виховання дітей ($r_{xy}=0,194$). Загальний коефіцієнт кореляції ($r_{xy} = -0,675$) вказує, що існує тісний взаємозв'язок між рівнем задоволеності шлюбом і параметрами цієї методики.

Для порівняння отриманих кореляційних зв'язків за двома методиками на задоволеність шлюбом, а саме методикою на задоволеність шлюбом В. Століна, Т. Романової, Г. Бутенка і тестом на задоволеність шлюбом Р.П. Федоренко, порівняння зображено графічно (рис. 1).

Діаграма свідчить, що кореляційний зв'язок більший у разі першої методики (В. Століна, Т. Романової, Г. Бутенка). Це може бути індикатором того, що рівень задоволеності шлюбом, визначений за цією методикою, має більший зв'язок з відмінностями в очікуваннях.

Висновки. Діагностика рольових очікувань свідчить, що найбільші відмінності в очікуваннях були виявлені у таких сферах подружнього життя: емоційна психотерапевтична функція, що може проявлятися у орієнтації чоловіка (дружини) на те, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера сім'ї в питаннях корекції психологічного клімату, надання моральної й емоційної підтримки, створення «психотерапевтичної» атмосфери; виховання дітей, відбиває окресленість установок дружини (чоловіка) на активну батьківську позицію шлюбного партнера, ця роль полягає в реалізації обов'язків, пов'язаних з розвитком дитини в компетентну, моральну і соціалізовану особистість, відмінності в очікуваннях в вищезгаданій сфері ведуть до нечіткого розмежування обов'язків по догляду за дитиною; матеріальне забезпечення, ця роль включає передусім різні справи і обов'язки, пов'язані із зароблянням грошей, забезпеченням сім'ї адекватним для неї рівнем матеріального добробуту; організація розваг включає висловлення різного роду ініціативи у сфері дозвілля, а також активність, пов'язану з організацією походів сім'ї в гості, в кіно, плануванням і проведенням відпустки та інше; розподіл обов'язків відбиває ступінь очікування від партнера активного вирішення побутових питань. Найменші відмінності стосуються сфери ідентифікації з партнером.

Рівень задоволеності шлюбом має значущий зв'язок з відмінностями в очікуваннях. Це прояв-

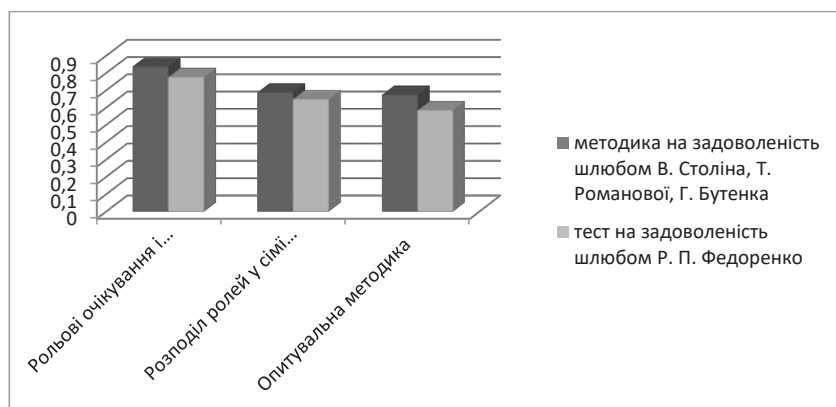

Рис. 1. Відмінності у рівні кореляційного зв'язку між методиками на визначення рівня задоволеності шлюбом

ляться в тому, що високі показники відмінностей в очікуваннях можуть призводити до незадоволеності шлюбом, і навпаки, високе співпадіння в очікуваннях зустрічається в парах, які задоволені своїм шлюбом.

Література:

1. Алешина Ю.Е. Гозман Л.Я., Дубовская Е.М. Социально-психологические методы исследования супружеских отношений: Спецпрактикум по социальной психологии. Москва : МГУ, 1987. 210 с.
2. Бандура А. Теория социального научения. Санкт-Петербург : Евразия, 2000. 320с.
3. Голод С.И. Стабильность семьи: социологические и демографические аспекты. Ленинград : Наука, 1984. 136 с.
4. Эйдемиллер Э.Г. Семейная психотерапия. Ленинград : Медицина, 1990. 189 с.
5. Зацепин В.И. О жизни супружеской. Москва : Молодая гвардия, 1984. 192 с.
6. Кочарян А.С. Проведение психологического семейного консультирования : учеб.-метод. материалы по психологии семейных отношений. Харків : ХГУ, 1990. 26 с.
7. Мацковский М.С. Социология семьи. Проблемы, теории, методологии и методики. Москва : Наука, 1989. 112 с.
8. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений. Киев : Лыбидь, 1990. 191 с.
9. Федоренко Р.П. Психология молодой сім'ї і сімейна криза : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа», 2007. 168 с.
10. Goffman E. Asylums: Essays n the Social Situation on Mental Patients and other Inmates. NewYork : McGraw-Hill, 1961. 230 p.
11. Rotter J. B. Social Learning and Clinical Psychology. New York : Prentice-Hall, 1954. 290 p.

Shevchuk O. P. Communication of differences in expectations about rolling behavior in family and degree of marriage satisfaction

The article presents an integrated approach to the study of role expectations of spouses, consistency of family values, role adequacy of the spouses, the level of conflict in different areas of family role interactions. Conducted theoretical and methodological analysis of the construct "expectations". According to psychological dictionary, expectations is a system of requirements standards that performance individual's social roles. Expectations is a kind of social sanctions regulating which systematize relations and interactions in the group. Unlike official regulations, official instructions and other regulations of conduct in the group, expectations are informal and not always has conscious nature. Expectations are a right to expect from others behavior that is appropriate to their role positions, and the duty to behave according to the expectations of others. Highlights the major structural elements of satisfaction in the marriage.

Conducted an empirical study of the level satisfaction in marriage and presented indicator of the role expectations using the authors questionnaire methods. Diagnostics level of satisfaction in marriage indicates have high representativeness of the sample because the data obtained are of different sizes. Carried out statistical processing of the obtained data and tested their significance. In the course of empirical research was found that level of satisfaction in marriage has a significant relationship with the differences in expectations. It is shown that high indicators of differences in expectations can lead to dissatisfaction of the marriage, and conversely: high coincidence in the expectations found in pairs, who are satisfied with their marriage. Highlighted that the most areas which is the reason of marriage dissatisfaction, due to significant differences in the expectations are: emotional psychotherapeutic function that can occur in the orientation of the husband (wife) that a marriage partner will take the role of emotional leader in the family in the issues of the correction psychological climate, providing moral and emotional support; parenting that determines the installation of the husband (wife) on the active parent position of a marriage partner; material security of the family is adequate for her level of material well-being; organization of entertainment; distribution of responsibilities.

Key words: expectations, marriage satisfaction, role behavior, family, correlation analysis.